

Plaček, Miroslav

Podoba jádra hradu Skály v kontextu soudobé hradní produkce

In: *Hrad jako technický problém : technologie a formy výstavby středověkých opevněných sídel* : Brno 20. listopadu 2007. Měřínský, Zdeněk (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 39-46

ISBN 978-80-210-5541-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133153>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Podoba jádra hradu Skály v kontextu soudobé hradní produkce

Miroslav Plaček

Abstrakt: Účelem příspěvku bylo nalézt k hradu Skály (okr. Žďár nad Sázavou) dispoziční a vzhledovou analogii. Srovnávání bylo podrobeno několik charakterem blízkých českých i moravských hradů využívajících skalní bloky. Obdobu se ale nepodařilo nalézt již proto, že Skály k typickým skalním hradům nepatří. Stavebník ho vložil do obdélného kotle mezi skalní útesy a přehradil západní stranu, kde skála chyběla. Dokonale se tak přizpůsobil přírodním tvarům. Podle vědomí autora nemá zkoumaný hrad blízkou analogii ani na širším území střední Evropy, a je tudíž jistým unikátem. Obdobou není ani křížácký hrad Le Vaux Moise, který se původně jevil nadějně.

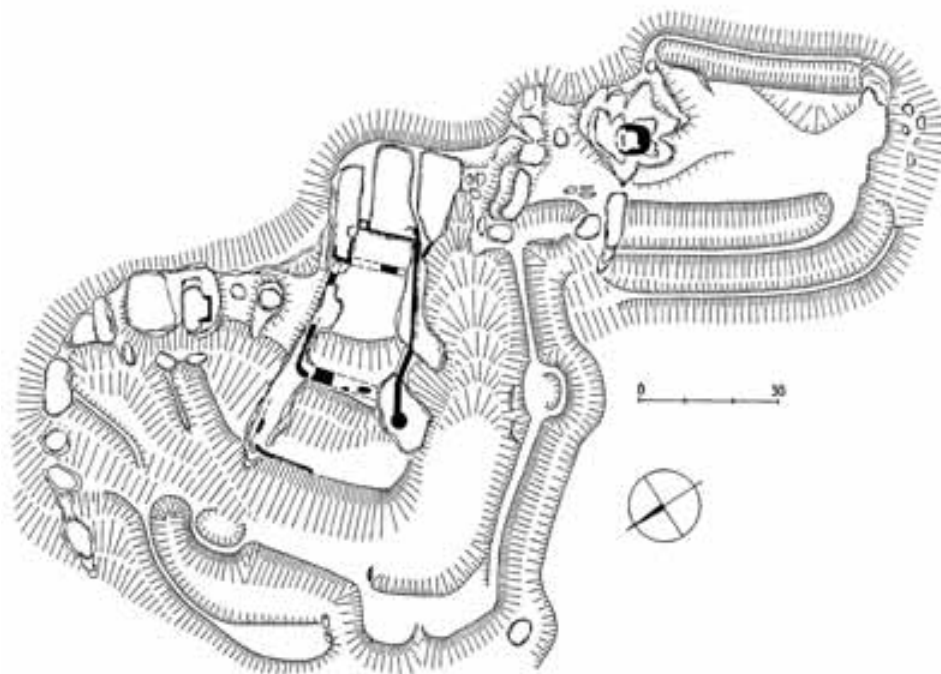
Klíčová slova: Hrad – skalní blok – analogie – typologie – zástavba.

The Appearance of the Core of Skály Castle Considered in the Context of Castles of the Period

Abstract: The purpose of the contribution is to find analogies for the layout and appearance of Skály Castle (Žďár nad Sázavou district). The comparison took in several Czech and Moravian castles in which similar use of stone blocks for construction had been made. However, an exactly analogical construction has not been found. One of the reasons is that Skály is not a typical rock castle. It is situated in a rectangular hollow, with a wall built on the western side where there is no rock. The castle thus fitted perfectly into existing natural formations. The author of the article believes that the castle has no close analogies on the broader territory of central Europe either, and is therefore unique. Le Vaux Moise Castle, built during the Crusades and initially appearing a promising analogy, has been ruled out.

Key words: Castle – rock block – analogy – typology – built-up area.

Příspěvek navazuje na práci dr. L. Belcrediho prezentovanou výše, v níž jsou hrad Skály a výsledky archeologického výzkumu podrobně zmíněny. Před srovnáváním dispozice a podoby hradu Skály s obdobnými lokalitami využívajícími masivní skalní útvary však přesto zopakujeme základní rysy hradu. Obdélník jádra hradu ze tří stran vytvářejí mírně přisekané skalní bloky se svislými vnějšími stěnami, takže silná a nedlouhá hradba přepažovala pouze západní mezeru. Ovšem nepočítáme-li velmi úzkou, ale průchozí štěrbinu mezi skalními bloky na východě původně příčně uzavřenou dvěma zdmi s brankami. Hlavním vstupem do nádvoří byla branka pro pěší prolomená v západní hradbě a přístup k ní kontrolovala okrouhlá věž nevelkého průměru. Stála, stejně jako východní hranatá věž u paláce, na plochém vrcholu protilehlého západního skaliska. Ostatní objekty, s výjimkou několika zděných vyrovnávek korun skalních útesů, nestály na útesech jádra, ale přimykaly se ke skalním stěnám či byly mezi útesy vklíněny. Jedině dřevěná kuchyně se opírala o západní hradbu. Nevelké předhradí též zčásti chránily skalní stěny. Vzácné jsou dvě odloučené věže – hranolová přilepená jako vlašťovčí hnízdo ke skalní jehle na severu a půlválcová na vrcholu suku jižně od jádra. Nejprve zřejmě sloužily jako jakási předsunutá opevnění, pak se k severní

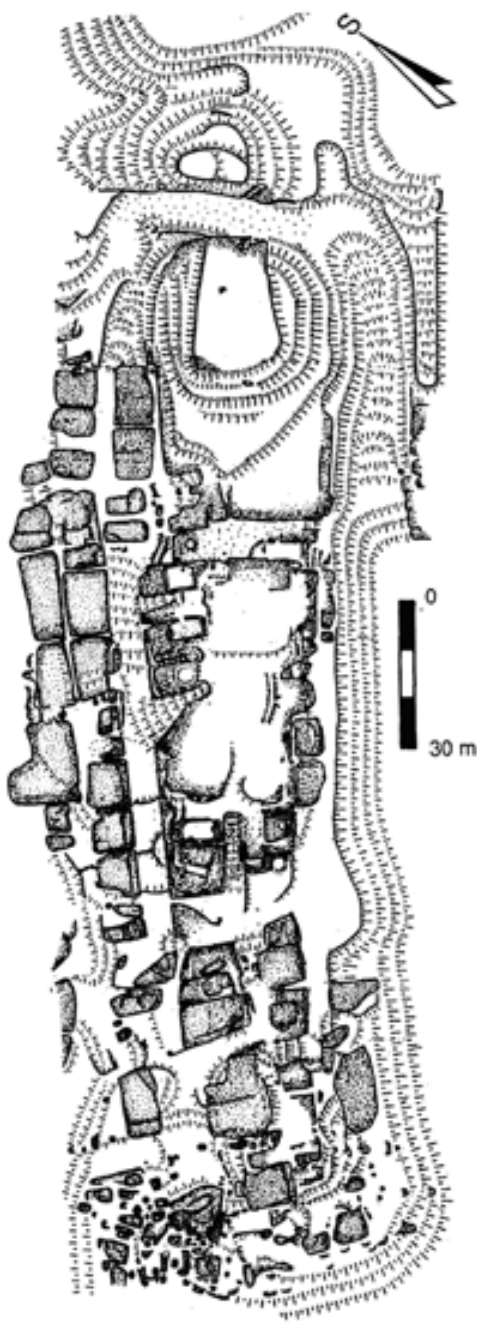
Obr. 1. Celkový situační náčrt hradu Skály před započatím výzkumů. Podle Plaček 2001, 569.

Abb. 1. Gesamtlageplan von Burg Skály vor Beginn der Grabungen. Nach Plaček 2001, 569.

věži připojila dřevohlinitá ohrada velkého předhradí. Otázku doby vzniku věží a vazbu jižní věže na jižní opevněnou plochu – tábor nezávislých válečníků – bude třeba řešit.

Při pátrání po analogiích je nutné hned na počátku zdůraznit, že Skály nejsou skalním hradem podle již před časem publikovaných předpokladů F. Gabriela a J. Smetany (1981, 39–40), kteří za prvořadou podmínku považují využití temene skalisek a přístup na ně puklinou po žebříku nebo schodech. Ovšem ani ve smyslu pokusu o čerstvou definici Z. Fišery (2004, 12) nelze Skály považovat za hrad na skalních blocích. Nijak nepřekvapuje, že i v tomto případě znovu selhává typologické škatulkování a všichni jmenovaní si komplikovanosti problému byli víceméně vědomi (srov. též Chotěbor, 1981, 71). Jakousi podobnost se Skalami je však přesto možno shledat u několika lokalit. Ku příkladu hrad Chlum (též Kozlov) v Českém ráji má část obvodu na severozápadě, jihozápadě a zhruba polovinu jihovýchodní strany ohraničenou skalními bloky. Ale i po nich se táhla dřevěná hradba s ochozem či alespoň předprseň, která v potřebné výšce uzavírala i skalisky nechráněné úseky, neboť zděné konstrukce měl snad pouze palác (Fišera 2004, 99–102).

Rovněž na východním jádru Adršpachu je na dlouhé jižní straně a na západě dosud vidět pečlivě zděnou hradbu z drobných gotických kvádrů, jinde byly vyzděny jen místní nepravidelnosti skalních stěn. Zato stavení na plošině koncového bloku bylo patrně dřevěné a ukotvené ve vysekaných drážkách. Jižní jádro Adršpachu už rámovaly úplně zdi spojující dvě dvojklaná

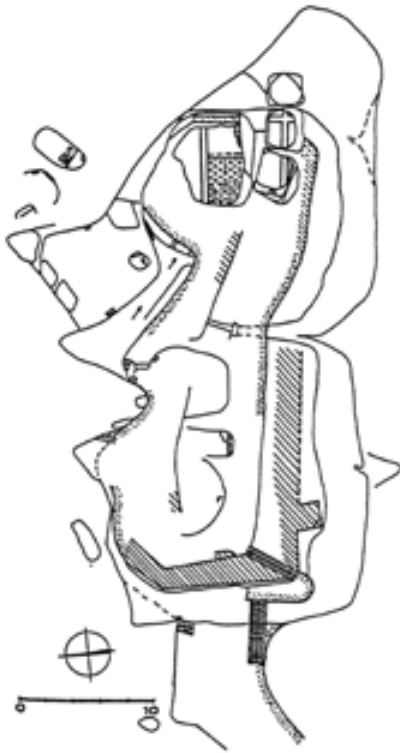

Obr. 2. Půdorysný rozvrh hradu Chlum (Kozlov). Podle P. Chotěbora překreslil Z. Fišera (2004, 99).
 Abb. 2. Grundrissplan von Burg Chlum (Kozlov). Nach P. Chotěbor Umzeichnung Z. Fišera (2004, 99).

skaliska (Čížek–Slavík 1998, 178–180). Východní jádro Adršpachu základním řešením připomíná přibližně trojúhelnou horní část Fredevaldu, kde zeď víceméně tvoří velmi dlouhou přeponu mezi rameny pískovcového bradla zalomenými v tupém úhlu. Je otázkou, zda zeď vymezovala dvorek se složitější zástavbou či nějakou budovu přiléhající ke skále (Gabriel–Panáček 2000, 51–52).

Strukturálně nejbližší analogii Skal představuje hrad Rabštejn nad Beřčichovem poblíž Rýmařova (Plaček 1988, 32–34). Je rozlehlý, skalní bloky spojuje hradba, ale ty svými rozměry na usazení objektů potřebné velikosti jednoduše nepostačovaly. Nicméně podobně jako odloučená věž Skal byla na Rabštejně k nejvyššímu suku od jihu přilepena hranatá věž, ale jako integrální součást hradu. Podle nevelkých rozměrů asi nebyla obytná, a hrála proto roli obrannou a pozorovací a interiér spodní části patrně vyplňovala vertikální komunikace. Jeden nevelký palác se nacházel pod věží, druhý pak mezi skalními bloky na západě a zabíral i plochý vrchol bloku jižního. Velké předhradí pochází až z třetí čtvrti 15. století a jeho opevnění zesílilo ještě v 17. věku.

Pouze připojováním hradeb k několika málo skalním útvarům, respektive jejich začleňováním do hradebního okruhu, se vyznačuje Šternberk (Štamberg) severně od Telče (Plaček 2001, 621–622), a tedy jako analogie vyhovuje částečně a s výhradami. Námitky spočívají především v tom, že tímto způsobem je proveden vnější

Obr. 3. Východní jádro hradu Adršpach. Podle Čížek–Slavík 1998, 177.
Abb. 3. Östliche Kernburg von Burg Adršpach. Nach Čížek–Slavík 1998, 177.

Obr. 4. Zaměření hradu Fredevald. Podle Gabriel–Panáček 2000, 52.
Abb. 4. Ausrichtung der Burg Fredevald. Gabriel–Panáček 2000, 52.

délkou hradeb, podvalím po hlavní věžovité stavbě na temeni rozměrného skalního suku a staveními zakomponovanými na jeho úpatí se výrazně odlišuje (Durdík 1999, 503; Fišera 2004, 211–215).

Stejně je tomu na Hrádku (Helfenburku) u Úštěka, kde sice je k protáhlému centrálnímu útesu přihrazen dlouhý a úzký dvorek s budovami, ale původní nevelký hrad stál výhradně na vrcholových plošinách hlavního skalního bloku a jeho příčné, uměle upravené rozsedliny fungovaly jako příkopy na trase přístupu (Gabriel–Smetana 1994, 54–55). Proměny uspořádání hradu v poslední čtvrtině 14. století tedy měnily dispozici a komunikační schéma a prvotní hrad se nijak „jimramovským“ Skalám nepodobal.

Podle prvních dostupných snímků jsme za poněkud vzdálenou a pro nás exotickou analogii Skal chvíli považovali zbytky hradu Le(i) Vaux Moise (Wu'eira, al-Vu'ajra) v dnešním Jordánsku. Byl to křížácký hrad vystavěný nedaleko zřícenin antické a raně středověké Petry, jehož vstupní partie ohrazená dílem skalními útesy vypadala velice slibně. Prostudování moderní literatury (Biller–Burger–Häffner 1999, 39–45; Nicolle 2007, 34–36, 61) ovšem přineslo procitnutí. Rozměrná pevnost s celoobvodovou zástavbou a několika věžemi využila poměrně pravidelný

okruh opevnění vymezující předhradí a místy zeď probíhá po hraně plochého žulového útesu. Samotné jádro využívá relativně ploché temeno skalnaté vyvýšeniny. Také hrad Skály na okraji pískovcového skalního města u Teplíc nad Metují je systémem propojování skal hradbou svému moravskému jmenovci podobný, ovšem

Obr. 5. Terénní náčrt Rabštejna. Kresba M. Plaček.
Abb. 5. Geländeskizze von Burg Rabštejn. Zeichnung M. Plaček.

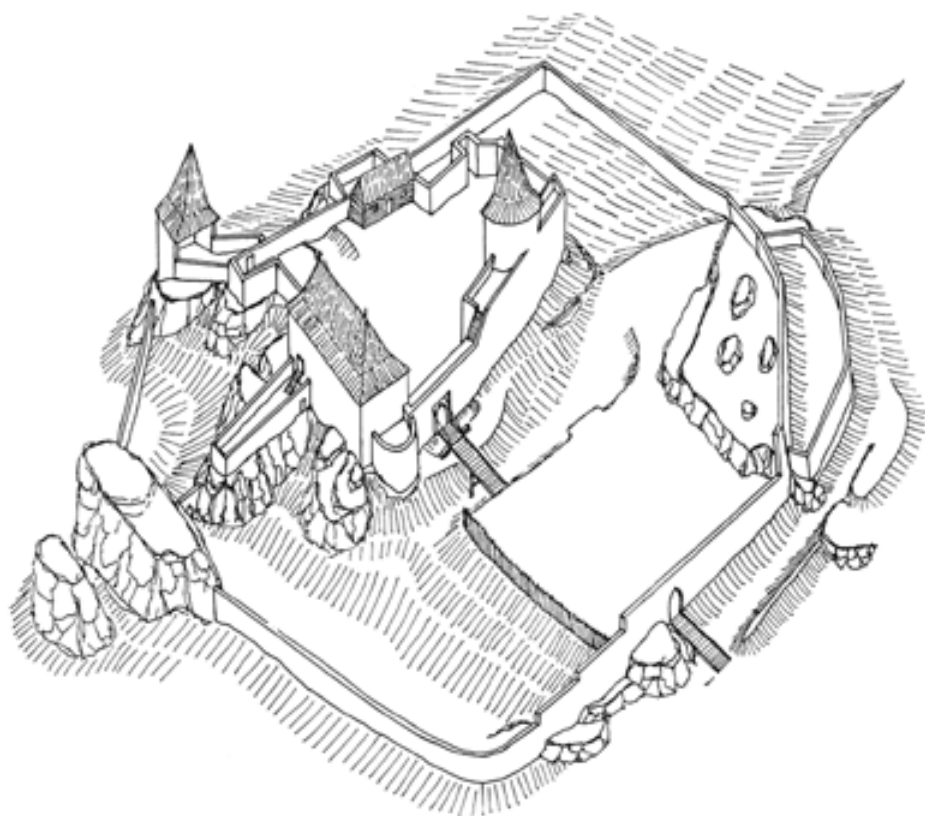
a velmi plochý skalní hřbet se svislými boky, který od okolní zbrzděné náhorní planiny na dvou stranách oddělovaly přírodní, na severu nepochybně uměle upravené rokle. Hradby s přilehlými budovami však běžely po okrajích plošiny a naše Skály měly zcela jinou podstatu.

Perfekcionista by patrně zdůraznil, že při pátrání po analogiích byl pominut chronologický aspekt. Úplně tomu tak nebylo, ale spíše jsme přihlíželi k počáteční podobě srovnávaných hradů a sledovali především charakter jejich stavenišť a dispoziční strukturu. Ale pro úplnost, všechny lokality vznikly v raném 14., respektive pokročilém 13. století. Přirozeně s výjimkou hradu Le Vaux Moise (založen po roce 1125), který však mezi analogie evidentně nepatřil. V případě založení zkoumaných Skal jde o něco pozdější období 60. let 14. století a stavebník ze stařechovické větve pánů z Kunštátu (srov. Plaček–Futák 2006, 205–209) našel ke stavbě neobyčejné stavenišť, s nímž se dokázal originálně vyrovnat. A to přes badatelské představy o módních dispozicích a jejich přednostním uplatňování.

Co říci na závěr? Především to, že se ke Skalám nepodařilo nalézt blízkou dobu a že tento hrad představuje v jistém smyslu unikát nejen u nás, ale i v sousedních zemích. Ovšem především díky přírodě, která možnost k tomu poskytla. Celek ukazuje, jak rozmanité je řešení hradních dispozicí a jak stavitelé dovedli dokonale využít morfologie terénu.

Literatura

- BILLER, T.–BURGER, D.–HÄFFNER, H.-H., 1999: Neues zu den Burgen des Königreichs Jerusalem in Transjordanien. Montréal (Shobaq) – Li Vaux Moise (Wu'eira) – Kerak. In: Architektur–Struktur–Symbol. Streifzüge durch die Architekturgeschichte von der Antike bis zum Gegenwart (Kozok, M., hrsg), 33–58. Petersberg.
- ČÍŽEK, J.–SLAVÍK, J., 1998: Adršpach, hrad Jana Lucemburského?, CB 6, 171–185. Praha.
- DURDÍK, T., 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- FIŠERA, Z., 2004: Skalní hrady zemí koruny české. Praha.
- GABRIEL, F.–PANÁČEK, J., 2000: Hrady okresu Česká Lípa. Praha.
- GABRIEL, F.–SMETANA, J., 1981: K datování a funkci středověkých opevnění v českém Švýcarsku, AH 6, 33–62.
- 1994: Stavební vývoj hradu Helfenburku, AH 19, 51–64.
- CHOTĚBOR, P., 1981: Povrchový průzkum skalních hradů v Českém ráji, AH 6, 71–78.

Obr. 6. Šternberk (Štamberk). Pokus o hmotovou rekonstrukci. Kresba M. Plaček.

Abb. 6. Sternberg (Šternberk/Štamberk), Versuch einer materiellen Rekonstruktion. Zeichnung M. Plaček.

MENCLOVÁ, D., 1972: České hrady I. Praha.

NICOLLE, D., 2007: Křížácké hrady ve Svaté zemi 1097–1192. Praha.

PLAČEK, M., 1988: Hrad Rabštejn u Bedřichova a jeho předchůdci, Severní Morava 55, 32–36.

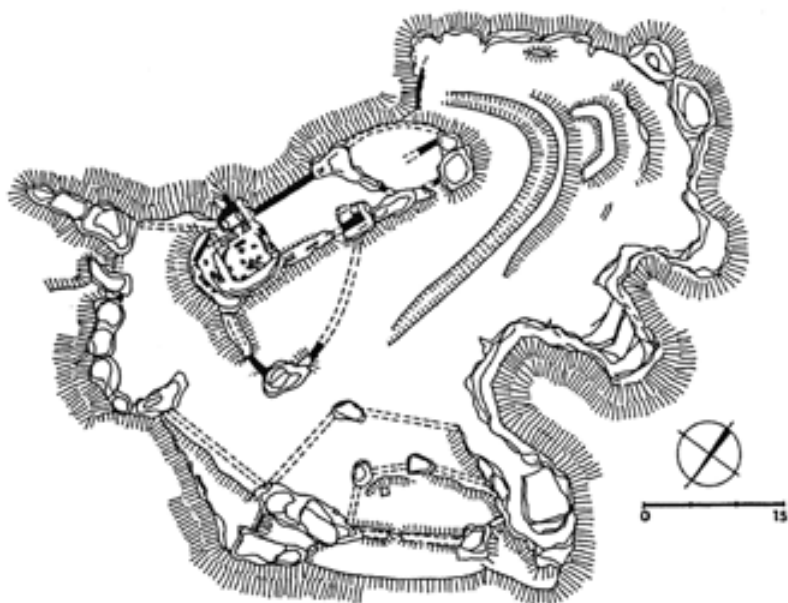
– 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.

PLAČEK, M.–FUTÁK, P., 2006: Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha.

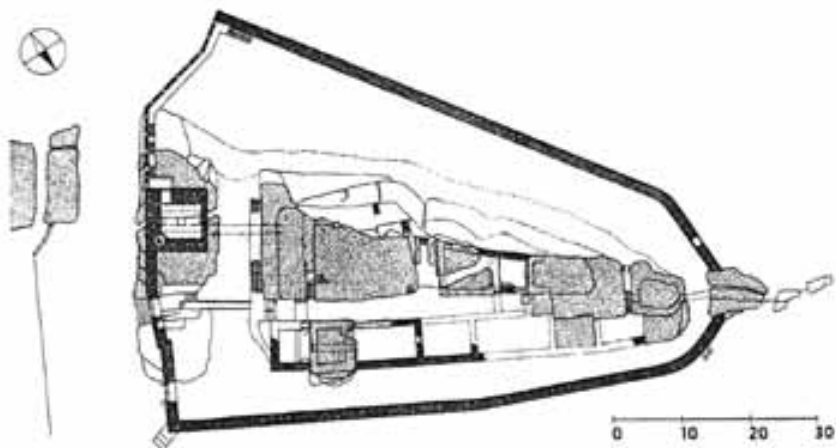
ZUSAMMENFASSUNG

Das Aussehen der Kernburg Skály im Kontext der zeitgenössischen Burgproduktion

Der vorliegende Beitrag knüpft an die oben präsentierte Arbeit von L. Belcredi an und vergleicht die Burg Skály mit Fundstätten auf Felsgebilden. Obzwar Skály keine typische Felsenburg ist, lässt sich eine gewisse Ähnlichkeit zur Burg Chlum (též Kozlov) feststellen, auf Burg Adersbach (Adršpach) gab es ebenfalls ausgemauerte Felswände, deren östlicher Teil an den dreieckigen Kern von Burg Fredevald erinnert. Von der Struktur her am nächsten steht ihr jedoch Burg Rabštejn bei

Obr. 7. Půdorys zbytků hradu Skály u Teplíc nad Metují. Nákres J. Čížka, publikoval T. Durdík (1999, 503).
Abb. 7. Grundriss der Überreste der Burg Skály bei Teplice nad Metují. Aufrisszeichnung von J. Čížek, veröffentlicht von T. Durdík (1999, 503).

Obr. 8. Hrádek (Helfenburk). Půdorys hradu. Podle Menclová 1972, 52.
Abb. 8. Hrádek (Helfenburk). Grundriss der Burg. Podle Menclová 1972, 52.

Obr. 9. Le Vaux Moise. Půdorys hradu. Podle Biller-Burger-Häffner 1999, 40.
Abb. 9. Le Vaux Moise. Grundriss der Burg. Nach Biller-Burger-Häffner 1999, 40.

Obr. 10. Le Vaux Moise. Podlehl jsem pokušení uvést další půdorys, jenž při svých expedicích v první čtvrtině 20. století zhotovil náš krajan profesor Alois Musil. Podle Nicolle 2001, 61.
Abb. 10. Le Vaux Moise. Ich erlag der Versuchung einen weiteren Grundriss zu präsentieren, der im ersten Viertel des 20. Jhdts. von unserem Landsmann Herrn Prof. Alois Musil auf seinen Expeditionen angefertigt worden war. Nach Nicolle 2001, 61.

Rýmařov und durch Zusammenschluss der Felsen durch eine Wehrmauer entstand der Außenring von Burg Sternberg (Šternberk) bei Telč und der von Burg Skály bei Teplice nad Metují, deren Kerne sich gänzlich voneinander unterscheiden (desgleichen Hrádek – Helfenburk). Gemäß unvollständigen Informationen schien auch bei der Kreuzherrenburg Le Vaux Moise in Jordanien eine Analogie vorzuliegen, die jedoch letztendlich ausgeschlossen werden musste. Eine echte Analogie zur Burg Skály konnte demnach nicht gefunden werden, und die Burg ist sowohl bei uns, als auch in den Nachbarländern ein Unikat. Herr von Stařechovice und von Kunštát nutzte einen Bauplatz ungewöhnlicher Form und hat sich auf originelle Art und Weise mit ihm auseinandergesetzt.